

‘Varen, varen over de baren ...’

‘Stommerd! Ik vind het niet leuk dat jij dat steeds doet hoor. Ga weg jij!’, klinkt het hard door de kerk. Terwijl ik iedereen welkom heet, moet er nog iets uitgevochten worden. Wanneer de gemoederen zijn bedaard, kunnen we verder. Om vervolgens nogmaals onderbroken te worden: **‘Mijn zus krijgt een baby!’**, klinkt het enthousiast vanaf de eerste rij.

Zomaar een voorbeeld van een onrustig en oprecht begin van een viering binnen een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking. Het laat belangrijke kenmerken zien van deze gemeenschap. Een groep van mensen die vele jaren, soms bijna een leven lang, met elkaar samenwoont. Zonder overleg met henzelf zijn zij bij elkaar geplaatst en dat maakt dat zij het zowel samen moeten als mogen rooien. Het moeten spreekt uit de ruzies die plaatsvinden, ook in de kerk. Het mogen is zichtbaar in vriendschappen en klinkt door in alles wat bewoners graag met elkaar delen. Juist de viering in de kerk blijkt de plaats waar je kunt laten horen wat je op je hart hebt. Of je nu een kleuter bent of hoogbejaard, of je je verbaal kunt uiten of enkel met lichaamstaal, medeleven is verzekerd. Want even spontaan als er ruzies beginnen, zo spontaan klinken er ook gelukwensen bij goed nieuws.

Deze felicitaties betreffen ook de familieleden, vrijwilligers en medewerkers die de diensten bezoeken. Zij maken deel uit van de gemeenschap en daarom is het tevens feest wanneer een vrijwilliger oma wordt. En meer dan dat. De betrokkenheid blijft niet steken op het samen eten van gebak, maar krijgt een diepere laag wanneer bewoners bij de voorbeden noemen dat zij willen bidden voor het kleinkind. Door hen wordt de naam van de pasgeborene voor God neergelegd. Hoewel zij het kind niet kennen, bidden zij dat het een goed leven mag hebben. En ondertussen koesteren sommige bewoners de hoop dat de kersverse oma ervoor zal zorgen dat het kind te midden van deze gemeenschap gedoopt wordt. Want dat betekent dat zij deel uit kunnen maken van een bijzonder feest. Een feest dat zij niet zomaar meemaken, omdat er onder hen doorgaans geen kinderen worden geboren.

Verdieping

Vrijwilligers die eenmaal geraakt zijn door de open en eerlijke sfeer die er heerst in de vieringen, blijven terugkomen. Soms tientallen jaren lang. Zij komen niet voor een stevige, lange preek, want deze wordt niet gehouden. Je kunt zelfs zeggen dat er op cognitief niveau niet heel veel voor hen te halen valt. Hoewel op dit punt misschien de schijn bedriegt. Een gang door de liturgie laat zien hoe er wordt gepoogd om één belangrijke boodschap uit een bijbelgedeelte handen en voeten te laten krijgen. Deze eenvoud maakt dat bewoners het kunnen koppelen aan hun eigen leven en vandaaruit reageren. Dit raakt henzelf, maar ook de vrijwilligers, medewerkers en familieleden en zet aan tot verdere reflectie.

Een voorbeeld

Het verhaal uit Lucas 5 over de vele vissen die, tegen alle logica in, gevangen worden, staat centraal. In dit bijbelgedeelte spoort Jezus een aantal vissers aan om hun netten op klaarlichte dag nogmaals uit te werpen. De vissers doen het, ondanks dat ze de hele nacht niets hebben gevangen en verwachten dat het nu zeker niet zal lukken. De netten raken echter zeer goed gevuld en de vissers zijn verbijsterd en bang. Maar Jezus stelt hen gerust en vertelt hen dat ze voortaan vissers van mensen mogen zijn.

Met een paar stoelen wordt midden in de kerk een boot nagebootst. Ik neem plaats in de boot en vraag wie er met mij mee wil. Diverse bewoners stappen enthousiast in. Enkele mensen in rolstoelen rijden naar voren en maken de boot tot een schip dat zo breed is, dat je er niet meer omheen kunt. Zo steken we samen van wal. De organist

begint te spelen: ‘Varen, varen, over de baren ...’ En ondertussen laten wij met elkaar de denkbeeldige roeispanten door het water gaan. Mariëlle leeft zich helemaal in. ‘Ik word zeeziek! Ik heb gisteren pizza gegeten!’ We zoeken een plekje op waar de boot wat stiller kan liggen.

Ik heb uitgelegd dat we waarschijnlijk niets zullen vangen. Het is vannacht niet gelukt en overdag laten de vissen zich niet zomaar vangen. We besluiten het toch maar te proberen, omdat Jezus het zegt. De verwondering over de veelheid vis in ons net is daadwerkelijk groot. Ook de toeschouwers zien ze zwemmen. We varen verder en mensen in de boot nodigen nog meer mensen uit om mee te varen. Hier gebeurt zo iets bijzonders; daar moet je bij zijn.

Door de enthousiaste uitnodiging van de mensen in de boot aan wie nog aan de kant zitten, krijgt het verhaal een eigen accent. De nadruk komt te liggen op het samen genieten van het vangen van zoveel vis. Iedereen wordt uitgenodigd; de ruziemaker en de bringer van goed nieuws, een moeder, vrijwilliger en groepsleider. Samen roeien ze zich het zweet op de rug om te genieten van het wonder. In de boot wordt zichtbaar en voelbaar hoe we samen een gemeenschap zijn. Er wordt gefoeterd op elkaar, maar als het erop aankomt is er de wil om samen door het leven heen te laveren en te delen van wat je bezighoudt.

Wisselwerking

Deze gemeenschapszin dringt ook door in het dagelijkse leven buiten de kerkzaal. Het zijn geen gescheiden werelden, hoewel er wel onderscheid is. Het blijkt uit de vele vragen door de week naar wanneer er weer kerk is en of we

dan kunnen bidden voor ... Op deze manier laten bewoners alles wat er leeft samenkomen in de liturgie. En daar krijgt het met behulp van rituelen een extra dimensie. Vreugde en verdriet worden gedeeld als gemeenschap voor Gods aangezicht. Met nadruk betrekken de bewoners zo God bij de gemeenschap. Of is het andersom? Zijn wij een gemeenschap door God gevormd die telkens weer samenkomt rondom het licht van de paaskaars om vandaaruit weer de week in te kunnen gaan? Misschien moeten we zeggen dat het niet het een of het ander is, maar dat juist de wisselwerking tussen deze twee zorgt voor een levendige gemeenschap.

Het samenbindende karakter is hoe dan ook groot. En dat heeft, denk ik, effect op de organisatie als geheel. De gemeenschapszin geeft een zachte, vriendelijke uitdrukking aan het soms harde, zakelijke gezicht van een organisatie, die het hoofd boven water moet houden te midden van bezuinigingen. De betrokkenheid op elkaar kan een gunstige uitwerking hebben op beleidskeuzes. De gevolgen daarvan krijgen immers sneller een menselijk gezicht.

Ook is de waarde van een gemeenschap in een instelling terug te vinden wanneer er gerouwd wordt. De rituelen die gezamenlijk uitgevoerd worden rondom een sterfbed en bij een uitvaart helpen de bewoners, medewerkers, familieleden en vrijwilligers om afscheid te nemen en verder te kunnen. Bij een uitvaart zijn daarnaast veel mensen aanwezig die nauwelijks of geen binding hebben met de instelling. Bijna per definitie zijn zij verbaasd en geraakt door de wijze waarop deze gemeenschap afscheid neemt

van een overledene. Het raakt hen hoe er intens wordt meegedaan door de kerkgangers aan het vorm geven aan een waardig afscheid. Verbaal met het ophalen van herinneringen, maar ook non-verbaal door bijvoorbeeld de tedere en plechtige wijze waarop iemand een roos op de kist kan leggen. Vaak klinkt er na afloop: ‘Dit heb ik nog nooit meegemaakt. Op deze manier

zou ik het voor mijzelf ook wel willen.’ Ik begrijp deze reactie en tegelijkertijd denk ik dat dit

type uitvaart niet los van de gemeenschap verkrijgbaar is. Daarin zit juist de kracht verstopt. Het intens samenleven met elkaar maakt deze manier van afscheid nemen mogelijk.

Competentie

Het moge duidelijk zijn dat het voorgaan in vieringen in een instelling voor mensen met een verstandelijke beperking vraagt om een bepaalde attitude van de voorganger, een aantal vaardigheden en kennis. Gezamenlijk vormen deze aspecten de benodigde competentie.

Misschien is het belangrijkste wel dat je met veel rust en ruimte in jezelf aanwezig kunt zijn. Een open en ontvankelijke attitude is onontbeerlijk. Een voorganger met drukte zorgt er namelijk binnen een mum van tijd voor dat er drukte in de zaal is. Het vermogen om aan te voelen hoe het met de voorganger gesteld is, is door veel van de kerkgangers goed ontwikkeld. Er treedt al snel een spiegeleffect op.

Natuurlijk valt daar ook mee te spelen. Daarmee komen we bij het aspect van vaardigheden. Bij het vertellen van het bijbelverhaal geeft het mogelijkheden om mensen mee te nemen in de

belevingen die het verhaal biedt. Met een flinke dosis creativiteit en improvisatievermogen kiest de voorganger waar zij wel en niet op ingaat en op welke manier. Het is een kwestie van balanceren om te voorkomen dat het een chaos wordt waar je samen niet meer uitkomt.

Op het gebied van kennis vraagt dit van een voorganger om overzicht te kunnen bewaren over de reacties die opgeroepen worden door de liturgie. Ook vraagt het om het goed op orde hebben van de exegese van het bijbelverhaal.

Deze manier van vieren vraagt veel van een voorganger op het moment van voorgaan zelf. Jammer genoeg geldt ook voor voorgangers dat ze niet altijd hun dag hebben. Ook kan het zijn dat je een verkeerde inschatting maakt in het aansnijden van een thema dat voortkomt uit de exegese, waardoor er amper reacties op gang komen. Het is dan belangrijk om te kunnen accepteren dat een viering niet altijd klinkt als een klok. Soms is het gewoon zo dat je blij bent dat het laatste 'amen' heeft geklonken en de koffie klaar staat. Het is inherent aan een wijze van voorgaan waarbij er veel ruimte gelaten wordt aan de inbreng van anderen, dat het ook minder geordend en soepel kan verlopen. Hoe een viering ook verloopt, chaotisch of geordend, vreugdevol of met veel ruimte voor verdriet, het is telkens weer de gemeenschap die voor een belangrijk deel de toon zet. Dat maakt dat het een levendig en actueel gebeuren is. Uitvaarten uitgezonderd, besluiten we een viering altijd vol enthousiasme met het toezingen van de jarigen. We doen dat met woorden die we

elkaar vanuit de grond van ons hart toewensen: dat we lang zullen leven in (Gods) gloria. <

Literatuur

- Sleumer, B. (2006). Vieringen voor en met mensen met een verstandelijke beperking. In: J. Doolaard (red.), *Nieuw Handboek Geestelijke Verzorging*, Kampen: Kok, 623-633.
- Smit, J. (2011). *Competenties voor de pastorale communicatie met mensen met een verstandelijke beperking*. Nunspeet: Stichting Philadelphia Zorg.

Jolien (ds. J.) Bos-de Lange is geestelijk verzorger bij De Twentse Zorgcentra, een organisatie die zorg biedt aan mensen met een verstandelijke beperking.
Jolien.bosdelange@dtzc.nl

< Niels Bjerre, *'Kinderen van God'*, Aarhus
Kunstmuseum, Denemarken